

CONSTANTIN CUBLEȘAN



CARAGIALE

în conștiința critică

critică literară

CONSTANTIN CUBLEȘAN

**CARAGIALE ÎN
CONȘTIINȚA CRITICĂ**

Editura Virtual

2011

ISBN(e): 978-606-599-575-8

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranță anti-piratare. Multiplicarea textului, sub orice formă, este sancționată conform legilor penale în vigoare.

Digitizare realizată de Merlin IT Consulting Ltd. London, U.K.

Cuprins

CUVÎNT ÎNAINTE	1
I. VIATA. CONTRIBUȚII DOCUMENTARE	2
ÎN VÂLTOAREA VIEȚII.....	2
VIAȚA - LEGENDĂ ȘI REALITATE	11
BUZĂUL SI BUZOIENII	19
... ȘI BUZĂUL	21
VIAȚA ROMANȚATĂ PENTRU COPII.....	23
ÎN LUMEA PLOIEȘTEANĂ	26
II. OPERA. TEME, IDEI, PERSONAJE.....	29
SINDROMUL CARAGIALE.....	29
O LUME A KITSCHULUI	34
PE COORDONATELE ESTETICII	37
VICIUL NEPEDEPSIT.....	40
SECRETUL „SCRISORII PIERDUTE”	42
AFIRMAREA PRIN NEGARE.....	46
MOMENTELE EEMPLARE	50
PLANETA MOFT.....	54
OPITO - RETORICA.....	57
TIPOLOGIILE CARAGIALIENE	60
O SCRISOARE PIERDUTĂ SI EVENIMENTUL ZILEI	64
OGLINDA DIN OGLINDĂ	67
PUBLICISTICA ȘI CORESPONDENTA	72
„SCHIMBAREA LA FAȚĂ, RAFINAREA IRONIEI”	75
III. INTERPRETĂRI ȘI ANALIZE DIDACTICE.....	79
DESPRE LUME, ARTĂ ȘI NEAMUL ROMÂNESCU	79
COTIDIANUL SI ETERNUL.....	81
PROZA FANTASTICĂ.....	84
COMEDIILE.....	86
STIL ȘI LIMBĂ.....	89
„SCHIȚELE” ȘI „MOMENTELE”	92
BIBLIOGRAFIA	95
UN PERSIFLATOR.....	97
UN CITADIN ACTIV, UN CETĂȚEAN EUROPEAN.....	99

CUVÎNT ÎNAINTE

Scriitorul de care criticii se apropie întotdeauna cu o anume prudență, I.L. Caragiale, se dezvăluie însă cu generozitate fiecărei generații noi de cititori, celor interesați a-i călca teritoriile operei, oferind surprize consternante... de actualitate. De fapt, de aici se și trage circumspecția arătată în a-i defini personalitatea. O personalitate ce nu se lasă deloc prinsă în etichete sau categorii prea rigid teoretice ori. de istorie literară. Polivalența scrisului său și mai ales subtilitatea la care ne invită să accedem în perceperea câmpului freatic de idei pe care le vehiculează, mereu rezonante într-o existență diurnă a generațiilor de pe diferitele trepte de evoluție socială și politică, îi asigură operei trăinicia nesfârșită. Cine va avea curiozitatea să urmărească felul în care proza, dramaturgia și publicistica sa au fost receptate în timp, va constata cu uimire și satisfacție deopotrivă, că de fapt va fi martorul unei evoluții istorice a societății noastre, reflectată într-o aceeași oglindă, caragialiană, atâta doar că luminile, mereu altfel puse, scot în evidență trăsături și detalii fizionomice inedite ale propriului ei portret reverberat în timp. A fost temeiul ce-a stal la baza încercării mele de înregistrare și consemnare a tuturor (aproape tuturor) demersurilor critice (privind viața și opera marelui comedigraf) exprimate în deceniul ce s-a scurs de la răsturnarea unui sistem politic totalitar, ce și l-a asumat și el pe Caragiale ca pe o oglindă luminată însă specific, și revenirea la o matcă istorică a evoluției societății noastre, de la care am fost deviați cu patru decenii în urmă. Cursul de revenire (ca să folosesc o expresie atât de curent utilizată în aprecierea monedelor forte) critică asupra lui Caragiale este semnificativă. Dar, pentru a-l putea înțelege și judeca mai bine, aveam nevoie de reperul ultimelor evaluări de dinainte de marele seism. Așa se face că deceniul cuprinderii mele într-un fișier de referințe, începe cu 1988, cu acel Eseu despre lumea lui Caragiale datorat lui Mircea Iorgulescu, ce mi se pare a reprezenta cota simptomatică a reflectării chipului politicii totalitare a regimului în oglinda criticii caragialiene. De atunci încoace luminile au început să se schimbe considerabil și reflectarea chipului noii societăți în aceeași oglindă veche/nouă se recunoaște în alți parametri. Strădania mea a fost tocmai aceea de a inventaria, pe cât mi-a stat în putință cu maximă obiectivitate, aceste demersuri critice ale istoriografiei noastre actuale, ca într-o veritabilă agendă de lucru a unui critic literar atent la tot ce se mișcă în jurul lui în acest pasionant perimetru al ideilor literare. Sper ca aceste însemnări să fie utile tuturor acelor care sunt pasionali de litera scrisă, de destinul în timp al valorilor autentice ale culturii noastre naționale.

Constantin CUBLEȘAN

I. VIATA. CONTRIBUȚII DOCUMENTARE

ÎN VÂLTOAREA VIEȚII

Marin Bucur

Interesul pe care critica și istoria literară actuală îl arată față de I.L. Caragiale (omul și opera) se justifică în bună parte și prin faptul că fiecare nouă generație de cititori descoperă în marele înaintaș puncte de interes dacă nu numai decît noi în orice caz de relevanță nouă în actualitate. Aceasta în ceea ce privește opera. Dar viața? Iată, din 1940, cînd apărea cartea lui Șerban Cioculescu *Viața lui Caragiale* a trecut o jumătate de secol, timp în care arhivele au fost scotocite (punîndu-se în circulație documente inedite), fapte de viață ale scriitorului rejudicate, reinterpretate nu o dată, astfel încît astăzi necesitatea unei noi priviri monografice asupra existenței autorului *Scriitorii pierdute* ne apare nu numai justificată dar întru totul necesară. Cel ce s-a încumetat la o asemenea întreprindere este Marin Bucur (caragialeolog de notorietate) care ne dă acum *O biografie a lui I.L. Caragiale*, un prim volum înscris sub genericul *Opera vieții*, ceea ce vrea să ne trimită la ideea că marele dramaturg nu și-a trăit traiul la voia-ntîmplării ci și-a dirijat, și-a conceput și și-a organizat viața astfel încît aceasta să urmeze un drum programat artistic, cu alte cuvinte și a creat o existență care să slujească întru totul intereselor realizării operei literare. Insinuat sau declarat. Marin Bucur punctează mereu această teză, care stă, de fapt, la baza întregului său demers. „Redactorul înflăcărat, care fusese Caragiale cu cîteva luni în urmă - spune criticul (am ales la întîmplare pasajul) - la un moment dat - își încetini treptat ritmul de colaborare, semn că o mare luptă se consumase pentru el repede. Caragiale nu venise la Constituționalul pentru vecie, legămîntul său nu fusese pe lungi durate cu junimiștii politicieni. Redacția îi servise doar ca popas în aventura vieții sale. Pe vreme rea, s -a adăpostit acolo unde i s-a deschis o ușă, dar spiritul său în căutare de sine și de alții nu va face niciodată stări de rămînere pe loc. Stă tuse în redacție cît simțise că trebuie să rămîna (...) Acum, cînd scrisul îl chema într-altă parte, lăsă redacția, și pe amicii săi de la Constituționalul, fără vreo ceartă, fără neînțelegeri”. Aceasta este semnificația pe care o dă Marin Bucur repetatelor schimbări de... slujbe, de la aceea de sufleur în teatru, la București sau copist în Tribunalul Prahova din Ploiești, la aceea de redactor la Ghimpele și „girante responsabile” la Alegătorul liber, de la revizor școlar în Moldova (la Piatra Neamț) și în Muntenia (la Pitești), pînă la aceea de director general al teatrelor (implicit director al Teatrului Național din București), de la aceea de gazetar la *Timpul* (sau la alte cîteva ziare) pînă la profesor de liceu sau berar (biografia se oprește cu primul volum la finele anului 1894), mereu în căutare de ceva altceva fiecare nouă ipostază fiind asumată conform unei intenționalități anume, a

unei finalități ce lui îi era extrem de limpede, chiar dacă pentru cei din jur manevra părea derutantă (bunăoară, după articolul de protest publicat de Toni Bacalbașa la deschiderea berăriei lui Caragiale, socotind inaugurarea localului drept o înmormântare a scriitorului, publicistul nota oarecum surprins și total nedumerit: „Caragiale a fost pe la mine a doua zi după apariția articolului. Mortul râdea. Pe de altă parte, un prieten îmi spune că autorul Noptii furtunoase îmi găsește cusurul că nu i-am ghicit intențiile. «Publicul m-a încurajat - ar fi zis Caragiale, - dar literatura nu mă lasă să trăiesc» - căci, vrea să ne convingă Marin Bucur, niciodată Caragiale nu a făcut nici un pas fără să-l fi chibzuit bine de mai înainte, fără să fi știut exact ce anume aștepta și dorea să realizeze în noua postură pe care și-o alegea și în care se așeza cu dezinvoltură, implicându-se totalitar chiar dacă doar pentru o scurtă perioadă.

Biografia pe care o realizează Marin Bucur este, la drept vorbind o cronologie a vieții, amplu comentată, utilizând documentația la zi („În ultimii ani au apărut contribuții documentare care au aprofundat...” etc.), circumspect față de memorialele de odinioară, de anectotica pusă în circulație de contemporanii lui, Caragiale („Până la aflarea unor documente sigure, nu ne putem bizui pe nici o afirmație preluată oral, ori inventată” etc.), căutând a pune în valoare detalii aparent ne semnificative, dar având în vedere existența unui mare scriitor, deloc neglijabile („...orice amănunt poate avea valoarea sa proprie, în optica cercetărilor speciei...”) și deplângând totuși faptul că nu există nici până la ora actuală un corpus documentar Caragiale, organizat, bine structurat după criteriile științifice („O arhivă documentară Caragiale rămâne încă de domeniul viitorului”), care ar înlesni, desigur, cercetările asupra operei și vieții acestuia. Oricum însă. Marin Bucur rămâne partizanul neclintit al afirmațiilor probate documentar, corectând ori de câte ori este cazul opinii și aprecieri anterioare. Uneori o face cu iritare (cercetând arhivele statului, Filiala județului Argeș, constată că „ultima diurnă de revizor școlar” o primește Caragiale în 17 septembrie 1882 și nu în 1884, cum afirmase I. Suchianu, notând aproape exasperat: „Pentru a căta bară se vede cât de puțin temei trebuie pus pe seama «mărturiilor”), alteori cu ironie (stabilind descendența familiei scriitorului din oameni cu destul de bună situație materială negustori - Marin Bucur nu mai poate lua în serios lamentația scriitorului privind copilăria sa mizeră: „Nu e nimic de sărăcie când se închiriază o casă cu un bastion în mahalaua ploieșteană! (...)«copil sărac, necăjit de nevoi și pășuri grele» nu avea cum să fie băiatul secretarului mănăstiresc sau al avocatului de la tribunalul din Ploiești, persiflând apărarea lui Gherea: „Gherea, amicul sensibil la orice urmă a umilințelor și privațiunilor sociale și economice, făcu mare caz de «proletarul» Caragiale: O asemenea victimă ilustră era un adevărat măr de aur al pledoariilor sale politice. Se apucă să-l deplângă de parcă acesta fusese oropsitul oropsiților”, în general căutând să rectifice (nuanțând spre trandafiriu) imaginea de până acum a omului Caragiale. pe care vrea, cu tot dinadinsul., să-l prezinte ca „iubitorul unui trai tihnit în mijlocul familiei și devotatul de apoi al soției și copiilor săi”, un om evoluând într-o societate ostilă, „în mijlocul inamicității și răutăților omenești”, într-un

„răstimp greu de suportat pentru Caragiale” când el „glumește, aruncă vorbe despre el și alții, are ciudățenii omenești, și oamenii mărunți din jurul său rămân doar la atâta”, creind o imagine deformată a personalității sale, pe care i-o întrețineau nenumărații detractori, singurul care îl aprecia sincer și neabătut, apărându-l, fiind Titu Maiorescu, „pentru fondul său de aur, acesta cunoscându-l și în partea sa de umbră, și în cea de lumină”, Marin Bucur scuzându-l (direct sau indirect) mereu, căci el știe (acum) ceea ce contemporanii lui (încă) nu știau (cu toții), că autorul Scrisorii pierdute este un scriitor genial căruia trebuie să i se treacă cu vederea comportamentul incomod, caracterul impulsiv de om care nu prea are nimic sfânt pe lume. Edificatoare în acest sens este declarația lui Duiliu Zamfirescu, pe care Marin Bucur o citează de altfel, și care poate fi actul de adevărată înțelegere a personalității, ca individ, a lui Caragiale: „...mai târziu cunoscând pe om și văzând marea lui inteligență, infinita nestatornicie a simțurilor sale, slăbiciunile acestei inteligențe, fondul fără nici un punct de rezim, nu numai sentimentele mele pentru el s-au îndulcit, dar am sfârșit prin a-mi fi drag și a avea un fel de compasiune pentru o fire atât de fantastică și de muncită, în care arama și diamantul sunt legate împreună spre a da iluzia unui ideal ducal. Căci, cu toată aparența calculelor și izbânzilor sale, Caragiale e un mare vizionar - ceea ce e de reținut, spre onoarea sa”. Pentru operă deci, pe om trebuia să-l iei așa cum era. Căci a fost, indiscutabil, un om dificil, aflat mereu în, impact cu tot ceea ce-l înconjura spre a-l cunoaște, chiar Marin Bucur convine că „E mai bine ca despre acest Caragiale să ne documentăm în propria sa operă...” ori după cum reiese, din scrisorile acestuia, numai un evlavios ori virtuos n-a fost Caragiale - și fără îndoială tocmai în aceasta a constatat farmecul personalității sale, doar tot Marin Bucur notează: „Caragiale nu putea trece neobservat niciodată”, pentru că se spuneau lucruri insultătoare despre caracterul și ținuta morală ale omului Caragiale”. Cu siguranță n-au lipsit exagerările și, poate, demersul lui Marin Bucur vine tocmai împotriva acestora. Biograful de azi caută prin totul să-i justifice ieșirile brutale, gesturile neelegante, reacțiile reprobabile ale marelui scriitor, fără ca acesta să aibă, de fapt, nevoie. Tot scandalul, bunăoară, provocat în timpul direct oratului său la Teatrul Național, se datorează fără doar și poate nu talentului scriitoricesc ci caracterului uman al lui Caragiale. Altfel nu s-ar explica de ce actori ca Nottara, Aristizza Romanescu sau Grigore Manolescu părăsesc teatrul odată cu venirea sa la conducere, dar vor juca bucuroși în Năpasta în clipă în care dramaturgul va elibera postul ca și când între ei nu s-ar fi întâmplat nimic, n-ar fi existat niciodată nici un fel de divergențe. Degeaba caută Marin Bucur să motiveze atitudinea lui Caragiale prin solicitarea unei discipline severe în care colectivul nu marșă („Disciplina introdusă în activitatea de la teatru nu era o poveste”), insistând asupra faptului că directorul „nu dăduse pe nimeni afară, dimpotrivă, cei trei actori care pleaseră la venirea sa, ei deciseră”, etc., etc., pînă la sugerarea unei conjurații a „opiniei publice antijunimiste” a cărei victimă vrea să ni-l prezinte, căci presa - exagerând desigur - dădea alte pricini de învinuire („Teatrul Național nu poate să mai meargă cu d. I. Caragiale acest om bolnav de suficiență și lipsit de calitate, acest om dezechilibrat care se îmbracă în frac și-și pune mănuși albe

în fiecare seară - ceea ce a făcut pe actori să-i dea numele de August cel prost - ca să insulte și să bată țigănește pe servitorii teatrului - care să afișeze dispreț pentru toți scriitorii teatrali, începând cu Alecsandri și mergând până la Shakespeare, ceea ce -l face a ne otrăvi scena cea mare...”, fără îndoială „cumplite insinuări”, cum bine face remarca Marin Bucur, dar adevărul trebuie căutat pe undeva pe la mijloc. Imaginea lui Caragiale nu trebuie edul corată nu are nevoie, și poate că Marin Bucur nici nu a dorit în mod expres acest lucru. Dar plasându-l în epocă, într-o epocă de înverșunate mașinațiuni politice, și nu numai, omul Caragiale poate părea, fără îndoială, nevinovat, căci este produsul de geniu al epocii sale, suferind el însuși de „caragialismul de care era îmbibată până la sufocare realitatea românească” și pe care asumându-și-o „avea revelația operei sale pe viu”, căci „Cațavencu Tipătescu îi râdeau În față. Se descopereau personajele, se descoperea el, ca autor. Nu mai era la teatru, ca să vadă cum se joacă, ci în viață, unde jocul este însăși viața”. Meritul real al biografiei pe care ne-o dă Marin Bucur este acela al privirii cu căldură, cu partizanat chiar, a scriitorului, ale cărui acțiuni caută a le justifica din mecanismul declanșator al resorturilor interioare, implicit a actualității noastre de azi (prin rezonanță), căci „totul s-a petrecut aproape de noi și pare că a fost cândva”, ca într-un roman al cărui personaj principal este un om real - unul din cei mai mari scriitori ai vremurilor moderne.

Cea de a doua parte a vieții lui Caragiale, de la 1895 până în 1912 - după împărțirea pe care o face Marin Bucur²⁾ - se așează, neașteptat și contradictoriu, sub semnul bătrâneții omului, care era încă în deplinătatea forțelor sale fizice și a secătuirii filonului creator al scriitorului, care produce, totuși, în această perioadă scrieri funda mentale pentru opera sa, în fapt pentru cultura națională. În 1895, când autorul. Scrisorii pierdute primește colaborarea cu Gazeta poporului, organul liberalilor aflați la putere. Toni Bacalbașa, într-un articol din Epoca (O infamie colectivă, 10 noiembrie 1895) atacă politica guvernărilor, de minimalizare a valorilor culturale, scriind: „Dar iată-i la putere. Ce fac cu talentele care vin să le ceară ajutorul material? Nimic. Un Caragiale, om al cărui talent nu colectivități îl pot tăgădui, a-ncercat să le ceară o funcție oricât de neînsemnată. Și care credeți c-a fost rezultatul? Mai rău decât Shylock, ei i-au cerut, în schimbul unui salariu derizoriu, să se umilească, să se târască în fața lor și să primească a face o meserie de care el însuși vorbește cu dez gust, ce-ți face milă. Au refuzat să-i dea o funcție onorabilă, unde s-ar fi putut odihni, acum când talentul său este în declin (subl. n., Ct.C.) și i-au impus să scrie în coloanele Gazetei poporului, pe care el însuși a botezat-o «rușinea presei». Pentru ca numai peste cinci ani, în 1901, când un grup de prieteni se hotărâsc a-l sărbători la împlinirea a „25 de ani de când scrie” (E.D. Fagure, în Adevărul), C. Miile spera „să grupeze în jurul acestui jubileu țara românească cugetătoare” (Adevărul) iar C.I. Stăncescu, în cuvântul adresat de la tribuna Ateneului, spunea exaltat: „închinându-ne ține, magistre stăpân al condeiului de aur”. Dar dramaturgul „nu mai are timp de teatru”, observă Marin Bucur, în ciuda faptului că publicul și presa cerea „o piesă nouă de Caragiale” (Curentul literar. Acțiunea etc.), iar tânărul Corneliu Moldovanu, în Țară Nouă, din 1903, considera că numai lui Caragiale i, se cuvine

locul, în istoria literaturii române, alături de Eminescu. Scriitorul se calicizase; tinerii grupați în jurul lui cu venerație - la Convorbiri critice, alături de Emil Gârleanu, Al. Stamatiad, E. Lovinescu ș.a. „nu mai era nici unul din generația sa, dar se simțea bine” (Marin Bucur) - îl tratează în consecință, ca pe un „bătrân” (în 1908 când se înscrie în clubul politic al lui Take Ionescu, gestul său face umoare „acum la bătrânețe?”), el însuși complicându-se a fi considerat astfel („Înapoiat la Berlin - scrie Marin Bucur - găsisse pe «coana Didina» bolnavă f...) îngrijorat, rămase lângă soția sa. Bătrânețea se instalase în casă”), confesându-se lui Horia-Petra-Petrescu (1909) în legătură cu scrierile sale din ultima vreme: „fructele vegherilor mele de iarnă (...) Copiii cei dragi născuți la bătrânețe!...” (subl. n., Ct.C.), deși doar în ianuarie 1912, În omagiul adresat de Românul la împlinirea vârstei de 60 de ani, se scria: „nenea Iancu, «maestrul» de acum intră în rândul bătrânilor noștri” (subl. n., Ct.C.). Așadar, Caragiale cel de pe la cincizeci de ani socotit de-acum bătrân, nu pentru că starea fizică i-ar fi arătat astfel ci pentru că în urma sa lăsase deja o activitate atât de bogată, atât de îndelungată încât generațiilor tinere, dar și celor mai vârstnici, scriitorul li se părea ca venind sau supraviețuind dintr-o altă epocă. Numai că autorul Scrisorii pierdute nu depusese, nici vorbă, armele. Capricios și imprevizibil în acțiuni, el avea energia unui om matur, a unui scriitor și publicist fecund, gata oricând, să surprindă publicul cu fațete și ipostaze noi ale personalității sale creatoare, ceea ce se și întâmplă, până chiar în ultimele clipe de viață - sfârșitul venind, de altfel, atât de brusc, de neașteptat - în ciuda unui plictis afișat cu ostentație, a unei sâstiseli față de viață în care o lume ingrată l-a jignit, l-a interzis de la onorurile formale pe care le-ar fi meritat cu prisosință (un premiu al Academiei, chiar un loc În forumul academic, un fotoliu de deputat poate), dar beneficiind, tot pe atâta, de admirația, de adularea chiar din partea publicului, a prietenilor devotați, pentru care el a fost și a rămas întotdeauna maestrul desăvârșit cil cuvântului. Biografia lui Marin Bucur urmărește pas cu pas evoluția existențială a lui „nenea Iancu” din acești ultimi șaptesprezece ani de viață, oferind nu explicații, nu justificări sau motivații pentru cutare sau cutare între prindere, ci o descriere obiectivă a stărilor de fapt, din care eroul său să-și poată proiecta cu adevărat silueta originală în epocă, viața sa fiind, cum denunță istoricul literar, o adevărată operă.

Lansat, oarecum pe neașteptate, din nou în publicitate, I.L. Caragiale, în 1895, „disecă fenomenul politic cu aparatul sa literar” în toate foiletoanele de la Gazeta poporului, când „cu o anume plăcere de divertisment și de moralist, atacă, necoborând însă niciodată la injurie. Scriitorul domină temperamentul gazetarului și umoarea prozatorului. Replica sa țintește la efectul caracterologic, la desfigurarea adevărului”. Încetarea colaborării la Gazeta poporului este tot atât de bruscă pe cât fusese debutul ei, Caragiale trecându-și armele în paginile unei alte publicații, Ziuă, ce „corespundea temperamentului său - ziar de opoziție al conservatorilor; la Gazeta poporului slujise tot opoziției, dar pe cea liberală. Plin de zel, proaspătul prozelit se puse pe scris cu năduf contra puterii politice”. Dar, nici aici nu zăbovește prea mult și „de la «democrat-liberali», Caragiale făcu un pas mai departe la «democrații» lui Al. V. Beldiman de la Adevărul: Const. Miile, Const. C. Bacalbașa”. De aici, la

26 aprilie 1896 pleacă sedus de ideea lui Micu Filipescu de a-i pune la dispoziție Epoca literară, ce va sucomba însă curând „din lipsă de rentabilitate”, pentru ca în luna decembrie a aceluiași an să publice „cu feroare la Epoca”, o duzină de titluri incitante. De aici trecu, la 16 noiembrie, în paginile Drapelului, unde voia să încerce „să facă «fiziologia» vieții politice”. Mai fructuoasă va fi colaborarea, începută la 10 septembrie 1898, cu Universul, unde publică bună parte din textele momentelor, „minuni de sublimare în eternul artei a banalului cotidian”, spune Marin Bucur. Și dintr-odată Caragiale pare dispus a abandona publicistica lăsându-se din nou atras de teatru, solicitând postul liber de director al Teatrului Național din Iași care, desigur nu i se încredințează. Refuzul oficialității va fi atacat, într-un pamflet memorabil datorat lui Nicolae Fleva, în Dreptatea (Caragiale, 1 octombrie 1896): „Caragiale este un om primejdios, par excellence. El nu poate pricepe că toată filosofia practică a vieții constă într-un șir neîntrerupt de compromisuri, de învoieli tacite (...). Nu. Ochiul și urechea lui Caragiale veghează vecinic și înregistrează vecinic toate schismele, toate modulațiile glasului, care trădează o construcție vițioasă sau caraghioasă a sufletului.

Ei bine, e prudent oare să admiți pe acest om în cea mai intimă apropiere a persoanei tale? Dacă cel puțin Caragiale ar fi cerut postul de director ca o sinecură pentru marile sale merite literare trecute! Dar nu. El vrea să mai muncească, el vrea să dea pe fiecare an o nouă piesă, după propria sa mărturisire.

Ei bine, prudent este să dai acestui om primejdios prilejul și puțința de a-și relua înțepătoarea pană - și încă pe socoteala ta?

Omul ăsta e în stare să-i «bage într-o comedie» în înțelesul textual al cuvântului - pe toți d-nii membri ai Comitetului Teatral, pe toți consilierii comunali cu primari, cu tot. Și e foarte ușor de înțeles că acești domni n-au poftă să fie immortalizați tocmai de Caragiale, n-au poftă să servească drept prototipuri pentru vreun nou Trahanache, Dandanache sau Tipătescu”.

În 1902 prietenii îi vor organiza o. exaltată sărbătoare, a vârstei de 49 de ani, pretextând sfertul de veac de activitate scriitoricească. Voința Națională invită prietenii și admiratorii lui Caragiale din întreaga țară la „o demnă și frumoasă manifestație de simpatie cu prilejul acestei aniversări”. Numeroase sînt publicațiile care îmbrățișează cu entuziasm ideea, dar dintre... absenți, ostentația cu care Junimea ignoră momentul este de natură să-l amărască pe scriitor, căci demersurile sale de împăcare cu Maiorescu se dovedesc ineficiente, și așa vor rămâne până la capăt, în ciuda repetatelor încercări de conciliere ale lui Caragiale, marele critic neparticipând nici la funeraliile acestuia. Dar adevărata întristare i-o produce conspirația de compromitere pe care adversarii i-o organizează, avându-l la manevra sforilor pe Al. Macedonski iar ca vârf de lance pe tânărul publicist C.A. Ionescu-Caion. Învinuirea de a fi plagiat Năpasta, la început după Puterea întunericului de L.N. Tolstoi iar mai apoi după un inventat autor maghiar, Kemeny István ce-ar fi fost tradus, zice-se, în 1848 la Brașov, nu mai este o glumă gazetărească, acuzația lui Caion „punând în discuție însăși condiția

de scriitor”. Tocmai de aceea, Caragiale se decide a-l chema în judecată pe calomniator. Procesul are o istorie ciudată și dacă în prima fază autorul Năpastei iese izbăvit de sub murdăria în care se voise a fi târât, la Curtea de juri, Caion va fi absolvit de pedeapsă. Procesul lui Caragiale nu este un simplu proces de scoatere din culpă. El se transformă, mai ales prin pledoaria extraordinară a lui Delavrancea, într-o apărare a însăși demnității creatorului român în fața imposturii și cu deosebire a nepăsării cu care statul român știe să-și înconjure, la acea dată, marii artiști. Tocmai de aceea, Marin Bucur greșește când vede în discursul, de câteva ore, al lui Delavrancea doar un atac la persoana amorală a lui Caion, pe care îl denunță ca pederast, acesta fiind un detaliu minor față de marile probleme de principiu ridicate de avocatul, el însuși scriitor prestigios, întru impunerea statutului de onoare socială a creatorului, de valori spirituale. Procesul câștigat de Caragiale nu -i va scuti pe detractorii săi de a-l urmări cu insinuări veninoase, chiar dacă, de fapt, în 1903 el însuși va fi plagiat cu adevărat la Paris de către un autor minor (M. Andre de Lorde) ce va repurta un succes neașteptat cu Năpasta, în versiunea L’Idiot, copiată cuvânt cu cuvânt după o traducere a Hortensiei Paquier oferită teatrului parizian „Antoine”. Dar, Caragiale scârbiți nu reacționează, nu-și caută dreptatea prin justiție, afișând o blazare de care nimeni nu-l putuse bănuși vreodată, el care era atât de categoric în privința solicitării acordului de reprezentare a oricărui text semnat vreodată. Șicanele se țin lanț în țară și „tentația eliberării”, marele scriitor o descoperă în posibilitatea autoexilului, căutând a se stabili mai întâi în Transilvania (la Sibiu, Brașov sau Cluj) iar apoi, după adjudecarea în favoarea sa a procesului de moștenire în cazul mătușii Momulo, la Berlin („A pune hotărârea părăsirii țării pe considerenta de orgoliu nesatisfăcut, este a găsi o motivație joasă pentru o asemenea natură umană. Geniile înnebunesc de al te dureri, nu că ar fi fost refuzate de Academie, sau în Parlament! Refuzul nu putea fi pentru el o rană existențială. Nu era singurul neînțeles, nici singurul care ar fi meritat și una și alta... Fără plânsete și îmbrățișări, Caragiale, împreună cu familia, în care indusesse și pe Mateiu, pleaseră cu destinația Berlin [...] La 28 octombrie era deja stabilit la Berlin, în Nachodstrasse 18”). El însă nu va rămâne o clipă un înstrăinat. Legăturile cu țara și cu românii vor fi extrem de strânse și de productive în continuare, având în Paul Zarifopol, mai ales, un sprijinitor, un stimulator și un conviv de elită. În 1907, observând mișcările țărănești din țară, va da acel pamflet, 1907 din primăvară până-n toamnă, despre care Delavrancea spunea: „e o minune de adevăr, ca sentiment, ca judecată”. Atitudinea politică a lui I.L. Caragiale nu numai că nu a trecut neobservată, dar Take Ionescu i-a solicitat participarea la campania electorală împotriva „yankeilor”, la care scriitorul marșează cu o exaltare debordantă („în 3 decembrie - 1908, n.n. - părăsea Berlinul fără a pune în cumpănă oboseala și cheltuiala. Dimpotrivă! «Patria mă cheamă!... Nu mai pot sta un moment!... Plec!!!»” - îi scria lui Zarifopol la Leipzig). Îl va însoți și Take Ionescu în toată campania electorală, ținând discursuri publice și toasturi la banchete, elogiind politica partidului și pe șeful acestuia. Desigur, angajarea sa nu rămâne neremarcată, comentată cu simpatie ori ironic, de la caz la caz („Marele Caragiale a

devenit oratorul favorit al conseruatorilor-democrați - se scrie într-un articol din Voința Națională din 4/17 iunie 1908. -... discursurile sale nu sunt altceva decât fragmente din piesele sale, discursuri d-ale oratorilor închipuiți sau creați de d-sa pe vremea când râdea de cei ce fac politică. Astfel merge lumea. Caragiale a fraternizat acum cu Farfuridi, Trahanache, Cațavencu, Brânzovenescu și alți politicieni de talia acestora. Caragiale azi le plagiază discursurile - e și foarte spiritual maestrul în noua sa ipostază de plagiator bucură-te d-le Caion! al operelor... sale”). Entuziasmul politic i se consumă odată cu terminarea campaniei electorale și în 1909 îl găsim pe scriitor întors la „uneltele sale”, dându-ne una după alta bucățile în proză ale unui nou volum ce include Kir Ianulea, Calul dracului etc. Se apropie de ardeleni (de Octavian, Goga mai ales), participând la frământările acestora, la disputa dintre generația tânără și cea bătrână, ținând însă prietenie și cu cei de la Tribunal sibiană și cu cei de la Românul arădean: în 1911 participă la sărbătorile ASTREI de la Blaj („... două vedete erau la mare preț: I.L. Caragiale și Aurel Vlaicu cu aeroplanul său experimental. «Caragiale a fost unul dintre punctele de atracție și obiectul de sincere simpatii ale participanților la acea serbare»”, fără a întrerupe legăturile cu cei din țară. Totuși, la aniversarea vârstei de 60 de ani, pe care i-o organizează în ianuarie 1912 Emil Gârleanu, având sprijinul ministerului și al oficialităților („în urma intervenției d-lui Gârleanu, dl. Arion a pus următoarea rezoluție pe petiția prin care se cerea sprijinul ministerului pentru izbândirea cât mai bună a acestor serbări: «Sărbătorindu-se un scriitor așa de mare, aprob ca elevii cursului superior al liceelor să-i „iasă în întâmpinare». La ora 3 d.a., aceeași zi, era să aibă loc un festival la care să se vorbească despre opera lui Caragiale și să se citească din lucrările lui. Seara se organiza o procesiune cu lampioane și o serenadă cu coruri la ferestrele maestrului.

Luni seara, toate teatrele din țară să joace piesele lui Caragiale și toate cercurile culturale urmau să ție ședințe festive în onoarea marelui scriitor. Iar marți seara, trebuia să aibă loc un banchet oferit de Societatea Scriitorilor Români, Societatea Autorilor Dramatici și Sindicatul Ziaristilor. Afară de astea, M.S. Regina hotărâse să organizeze la Palat o seară literară în onoarea maestrului”), nu participă, pretextând un motiv de sănătate. Se simțea oarecum izolat totuși chiar dacă în jurul său vedea atâta interes pentru opera și viața sa, preferând să rămână în cercul intim al familie unde se va fi sfârșit, neașteptat, chiar dacă la Iași, cu puțin timp în urmă, o criză cardiacă îl ținuse la pat câteva zile: „Era seara de 8-9 iunie. În familie liniște, voie bună. Cella exersa la pian, doamna Alexandrina se ocupa de menaj, fiul și tatăl se întrețineau pe îndelete. Timpul nu mai zorea. Nu mai era vreme nici de pierdut, nici de câștigat. Părintele vorbi fiului, în această seară unică, despre Shakespeare și despre minunea creată de el: Macbeth. Despărțindu-se de ai săi, rugase să nu fie deranjat. Pentru prima dată, poate, avea nevoie și cerea liniște și singurătate. Prietenii, ca și familia, parcă îi deveniseră de prisos.

A doua zi, Lukj, mergând să-și cheme tatăl la dejun, dădu peste un cadavru. Muza, fără putere, îl lăsase în brațele Veciei (...) în locul omului de cu seară, rămăsese un trup prăvălit lângă pat, cu gura deschisă, privirea fixă. Aducerea câtorva doctori nu făcură decât să constate ceea ce era

evident: moartea lui Caragiale”.

Biografia pe care o consacra Marin Bucur lui I.L. Caragiale este cea mai completă de până acum, cea mai fidelă în redarea tuturor meandrelor existențiale ale marelui scriitor, a cărui individualitate a marcat atât de simptomatic epoca sa literară. E o monografie solidă, consistentă, scrisă cu o pasiune cenzurată, cu o susținere documentară impresionantă a fiecărui pas pe care autorul Scrisorii pierdute l-a făcut, probând astfel prin totul ceea ce-și propusese de altfel în chiar titlul cărții sale, să illustreze viața acestuia ca pe o operă a lui, unică și inconfundabilă. Probitatea lui Marin Bucur este garanția unei între prinderi de istorie literară întru totul monumentală.

VIAȚA - LEGENDĂ ȘI REALITATE

Șerban Cioculescu

Devenită de-acum clasică în istoriografia noastră literară, alături de întreprinderea lui G. Călinescu asupra biografiei lui Eminescu, monografia semnată de Șerban Cioculescu privitoare la Viața lui I.L. Caragiale a cunoscut de-a lungul anilor o serie de reeditări, fiecare dintre acestea reprezentând, de fapt, tot atâtea întoarceri la un mod exemplar de a-l prezenta pe marele comedigraf, ca om al epocii sale, sarcină deloc lesnicioasă întrucât „Anecdoticul și legenda s-au stratificat peste liniile existenței caragialiene”, de multe ori falsificând-o, dându-i o aură pitorească de care nu avea nevoie și în hățișurile cărora, savuroase de altfel, trebuind a discerne sămburele de adevăr al realității: „A desprinde datele reale din viața lui: mărturisește autorul în Prefața la prima ediție, din 1940 - verificînd cu strictețe snoavele scrise pe socoteala ei, înlăturînd fanteziile vinovate ale plăsmuitorilor profesionali, din nefericire adeseori acreditate, și restabilind adevărul, iată ceea ce ne-am propus. Este o chestiune de metodă, care ne-a cerut numeroase operații eliminatoare. Am avut de cercetat perioade din viața lui Caragiale cu totul necunoscute. câteodată n-am ajuns la rezultatele dorite. Ne facem o datorie să consemnăm lipsurile, în nădejdea că alții, mai norocoși le vor umple”. De-atunci încoace, într- adevăr, numeroși cercetători, au scos la iveală aspecte noi, date, confirmate sau infirmate de documente arhivistice, au adăugat nuanțe și detalii de amănunt în chestiuni discutate sau controversate, dar cartea lui Șerban Cioculescu a rămas mereu într-un prim plan al atenției, ca un veritabil reper, cum și este, de orientare științifică. Concepția cărții, modul de organizare a materialului, prezentarea „documentelor” în chiar firul epicizant al expunerii etc., nu în ultimul rând formula polemică a abordării materialului aflat la dispoziție, au făcut din această monografie o lectură pasionantă, un adevărat roman, nonficțional, al vieții uneia dintre cele mai reprezentative și populare totodată, personalități a culturii noastre naționale. În legătură cu „obârșia și ascendenții” scriitorului au fost vehiculate, uneori cu rea credință, alteori din pură plăcere de a specula latura senzațională (recidivistul Octav Minar nu putea lipsi nici de data aceasta), Șerban Cioculescu însă alegând calea confruntării tuturor informațiilor, pentru a stabili că familia scriitorului aparține „idirioților”, adică unei populații de albanezi, strămutată în timp pe insula Indra, situată în golful Egina, nu departe de Atena, de unde străbunul său. Ștefan, a venit la București în suita domnitorului Caragea. Actul de deces al tatălui scriitorului, Luca, descoperit de Cioculescu în arhivele Stării civile de la Ploiești, „dă o informație inedită, de o deosebită însemnătate: Luca s- a născut la Constantinopol, «în ținutul Turchiei». În același an - proba bil 1812, socotind după vârsta de 58 de ani, avută la deces, n.n., Ct.C. - la începutul lui septembrie, capătă Ioan Caragea firmanul domnes c, suindu-se în scaun la 8 ale lunii. Presupunem că voievodul și-a căutat la Constantinopol, printre alte slugi, un bucătar destoinic

și că l-a găsit pe Ștefan - tatăl lui Luca, n.n., Ct.C. - disponibil. Așa va fi pornit la drum Ștefan, cu soția sa Maria și cu pruncul Luca, în suita noului domn al Valahiei”. Această origine (un portret al fizionomiei lui Caragiale ni-l oferă Șerban Cioculescu, în linii sumare dar expresive, având în vedere tocmai caracteristici antropologice: „Fizionomistic I.L. Caragiale a moștenit de la ascendența sa albaneză proeminența frontală, occipitul turtit și barba puternică; de la mătușa sa Anastazia, o asemănare, cum văzurăm, izbitoare, dar neprecizată; de la lorgu a împrumutat deprinderea râsului, «în structura intimă a spiritului», așa cum scrie undeva P. Zarifopol. Impresionabilitatea excesivă în bine, ca și în rău a moștenit-o de la bunicul Ștefan, astfel caracterizat de Costache «orice sentiment într-însul era mai viu și orice vițiu mai puternic, era așa de tare în bun, cât și în rău») însă nu l-a împiedicat pe scriitorul de mai târziu să se considere român veritabil, „ploieștean” sadea, stăpânind limba cu o virtuozitate desăvârșită și dând, de-a lungul întregii sale vieți, dovada unui patriotism de netăgăduit, în ciuda ascuțitului verbului satiric la adresa moravurilor societății timpului, ceea ce e oricum și de departe o altă chestiune, în ciuda faptului că a fost taxat, cu ranchiună, bonomă totuși, de ultim ocupant fanariot Șerban Cioculescu înregistrează sumedenie de întâmplări anecdotice din viața autorului Schițelor și momentelor, relatându-le cu plăcerea unui veritabil cozer, dar păstrând întotdeauna măsura unei drepte interpretări și căutând a face lumină adevărată în orice împrejurare, nu de puține ori încălcite, în care se angaja Caragiale. Așa, de pildă, scandalul provocat de știrea falsă a căderii Plevnei în Războiul de neatârnat, publicată în Națiunea română, jurnalul pe care îl înființase și îl susținea împreună cu Fr. Dame, conform telegramii trimise de la Turnu Măgurele de corespondentul care se îmbătase în ajun și încurcarea toate cifrurile, comunicând: Medoc fini. Votca, Țuica, dedans, ceea ce ar fi însemnat: „Plevna luată. Rușii, românii înăuntru”, întâmplare ce a dus la suspendarea ziarului, și pe care scriitorul o povestea, cu mici variante, în fel de fel de ocazii ulterioare, amuzându-se copios. Sau, în legătură cu furtul din dulapul lui Eminescu, din redacția Timpului, a dosarului compromițător la adresa lui C.A. Rosetti, fapt relatat de Matei Eminescu și făcut public de Corneliu Botez, ceea ce ar fi dus la excluderea boțului din redacție: „Dintr-o scrisoare a lui Caragiale către prietenul lui Eminescu, distinctul institutor D. Scurei, reținem că plecarea lui de la Timpul a fost silită. N-a plecat de bunăvoie, cum ar fi făcut-o după o ispravă ca aceea povestită de Matei Eminescu. Nici n-ar fi fost nevoit să ceară bani de la un câmpulungean, cum era atunci Scurei, recurgerea providențială la un prieten din provincie făcându-se de obicei după ce se epuizau mijloacele locale de credit. Între plecarea lui de la Timpul și numirea sa ca inspector n-au trecut numai 8 zile, cum credea că-și amintește Matei, ci aproape trei luni! Nu putem reține din această poveste decât antipatia personală a lui Matei Eminescu față de Caragiale și caracterul ei de poliță ineleant plătită printr-o învinuire infamantă, dacă i s-ar fi dat răspundere și crezare. Matei era un ranchiunos, și se credea îndreptățit să lovească pe la spate”. Sau, în ce privește relațiile cu Matei I. Caragiale, pe care l-a ajutat mereu (în realizarea unei cariere juridice, pe care însă, acesta nu a împlinit-o), pentru a elucida

ruptura definitivă dintre ei: „Dreptul nu l-a determinat niciodată, năzuind totuși la o carieră ușoară și strălucită totodată, în preajma officinelor care distribuie decorațiile. Din această ambiție a ținut morțiș să ajungă, cu concursul tatălui său, șef de cabinet. Era în ultimul an de viață a lui Caragiale. Primind de la Mateiu un grupaj de poezii, din viitorul ciclu de Pajere, le-a prețuit și le-a dat spre publicare Vieții românești. Asupra dorinței lui Mateiu de a fi șef de cabinet nu s-au înțeles, socotind că nu este o ocupație statornică, și i-a refuzat categoric sprijinul. Aceasta a pus vârf tuturor resentimentelor lui Mateiu. Crezându-se urât de tatăl său, i-a întors ura cu o aprigă înverșunare. În carnetul său intim a scris; la moartea lui Caragiale, rânduri nereproductibile. Să le lăsăm uitării”. Sau, în privința legendei moștenirii sale de pe urma Momuloaiei, sau în legătură cu activitatea sa ca director al Teatrului Național și demisia din această funcție, sau încurcătura sentimentală produsă prin relația cu Veronica Miele, sau ruptura cu Maiorescu în urma unor atacuri în presă ale lui

Caragiale ce îi reproșa mentorului, după moartea lui Eminescu, lucruri extrem de grave: „Îmi pare foarte rău să contrariiez o autoritate eminentă în materie literară, căreia mai ales eu îi datorez foarte mult, dar trebuie să afirm aici că poetul de care e vorba a trăit material foarte rău; sărăcia lui nu e o simplă legendă... De foame nu pierdea, ce -i drept; dar trebuia să-și măsoare bucățica pentru ca să-ajungă și pe a doua zi; rupt și zdrențăros nu umbla; dar hainele și le purta de două ori, întâi pe față și-apoi pe dos, pentru că iarna ele trebuiau să ajute plapomii». El încheia cu o notă dură: «Ieri de-abia-l cunoșteau și apreciau câțiva prieteni de aproape, și astăzi e un nume la modă; universul cundscut; ieri d-abia avea ce mânca, «în lipsă absolută de subzistență, amenințat de cea mai neagră mizerie», și astăzi se mănâncă mulți bani; ieri d-abia palton, astăzi statuie și monumente (...) un om fără inimă și cu spiritul îngust, un om care niciodată nu se poate uita pe sine, care nu poate avea nici o ridicare de suflet pe deasupra egoismului strâmt, nici o emoție, cum să zic? impersonală - ca să întrebuițez și eu niște platitudini platonice scoase de curând la modă» Asprimea era nejustificată, deoarece erorile ediției Maiorescu se datorau numai lipsei de metodă. Caragiale vădea și o patimă veninoasă, suspectând pe Maiorescu de a trage profituri materiale din tipărirea poeziilor. În acest fel, în apărarea autenticității de text a poeziei eminesciene, Caragiale a produs ireparabilul în relațiile, și altminteri încordate, cu Titu Maiorescu”.

Am insistat asupra acestei anecdotici tocmai pentru a puncta atenția pe care o acordă Șerban Cioculescu vieții personale, intime, a acestui scriitor ce s-a manifestat mereu public, mereu în văzul tuturor, uneori provocator, alteori reticent, niciodată însă indiferent față de lumea în care și-a cheltuit existența. Istoricul literar adună în această carte toate datele privind biografia lui Caragiale pe care le putea avea atunci la-ndemână. Unele le-a descoperit singur, răscolind arhive și apelând la cei care încă mai puteau furniza relații demne de luat în seamă asupra vieții scriitorului. De altfel, în edițiile ulterioare, el a mai adăugat episoade noi - în ediția din 1969 a introdus capitolele: Revizor școlar. Un moment sentimental din tinerețe. Reporter judiciar ocazional, aducând retușuri stilistice textului

dar procedând și la rectificări de date, acolo unde cercetarea altora impunea revizuirea. Desigur, viața nu a putut fi ruptă de operă. Dar exegeza caragialiană a făcut obiectul unui alt demers, de o importanță critică referențială. Aici aprecierile, judecățile de valoare s-au făcut cu discreție și doar atât cât să stabilească adevăruri de creație, din perspectiva angajărilor sociale și particulare ale autorului, cum este de pildă, pedestra interpretare a genezei Luceafărului, pusă în circulație de I.Al. Brătescu-Voinești: „Cercetătorii știu că poema a fost inspirată de basmul lui Kunisch Dar Mähdchen im goldenen Garten, pe care Eminescu i-a transpus în versuri cu același titlu, prefăcându-l apoi într-un mod mai original, în Luceafărul. Din cercetarea variantelor Luceafărul se mai știe că poetul avea concepția sa pe șantier, încă în 1875, adică cu șase sau șapte ani înainte de trădarea prietenei sale (de pe atunci, în prima variantă a poeziei, se deslușește un misogism principial, care n-a așteptat trădarea Veronicăi. «Dar cine e, veți întreba - Nebună și infamă - Nu vreau să știu cărarea sa - Și nici cum o cheamă»). El însuși a consemnat prin manuscrisele sale tâlcul simbolic al poemei, care este destinul de singurătate și nefericire al geniului. Nu e nevoie să căutăm în biografie, cum spunea Titu Maiorescu: «Căci, oricât de splendidă era haina în care îmbrăcase prozaicele mele cuvinte, prin care încercasem să-l conving, știa c-o să le recunosc». Să rămânem, așadar, la datele pe care ni le oferă istoriografia literară și manuscrisele lui Eminescu cu privire la Luceafărul, renunțând la interpretarea ei subiectiv- biografică, păstrată de Ioan Al. Brătescu-Voinești de la Titu Maiorescu”.

Alte cercetări biografice, alte interpretări asupra angajărilor existențiale ale scriitorului au venit între timp să completeze imaginea de ansamblu a profilului său copleșitor, dar Viața lui I.L. Caragiale de Șerban Cioculescu, rămâne în continuare o piatră de temelie în construirea edificiului istoriografie al celui ce a fost autorul Scrisorii pierdute, probând că prin „Originalitatea temperamentului, cât și prin aspectele variate ale existenței, omul sugera tot atât, dacă nu mai mult decât însăși opera lui”.

AUTOEXILUL BERLINEZ

Georgeta Ene

Perioada ultimilor opt ani din viața lui I.L. Caragiale (toamna 1904 - vara 1912) când și-a stabilit domiciliul la Berlin, într-o auto-exilare față de patrie, este și cea mai puțin cunoscută din existența sa, în orice caz cea mai... controversată, pentru că ridică o mulțime de semne de întrebare la care nici un biograf nu a fost în măsură până acum să ofere răspunsuri categorice și definitive, atât din lipsa unor mărturii limpezi ale marelui scriitor cât și din lipsa unor documente revelatoare în acest sens. Comportamentul lui Caragiale însă, angaja mentele sale literare și - nu în ultimul rând - politice din această perioadă sunt de natură a da portretului autorului Scrisorii pierdute liniile de forță ce pot schimba, aproape esențial, fizionomia acestuia... În epocă, înțeleasă dintr-o perspectivă amplă a derulării evenimentelor/fenomenelor istorice ale țării, ale națiunii. Este și motivul pentru care Georgeta Ene își propune să investigheze, cu un alt compas al privirii, anii șederii berlineze ai lui Caragiale* intenționând „să lumineze chipul ascuns al scriitorului”, căutând a se apropia astfel „pe cât posibil, de «adevăratul» Caragiale”, deoarece, spune cercetătoarea: „n-am crezut niciodată că personalitatea sa se poate reduce la «cinicul Caragiale». Domnia sa utilizează în principal corpusul imens al corespondenței din toți acești ani, ce oferă pagini de literatură epistolară „nespus de interesante și de fermecătoare”, o operă „profund originală” ce infirmă - și numai prin ea înseși - acea „tăcere berlineză” de care s-a făcut atâta caz, întrucât „Personaje reale și diverse populează această operă inedită: de diferite vârste, copii (Păvăluțică și Sonia Zarifopol), adolescenți (Ionică Duțescu-Duțu, Luca I. Caragiale), tineri imberbi (Horia Petra-Petrescu, Edgar Flavian), domnișoare grațioase (Miss Skinner, d-rele Witzleben și de Bardenleben sau Cella Delavrancea), maturi (cei mai mulți) și oameni în amurgul vieții (Nicolae Petru-Petrescu sau soacra dramaturgului. Agata Burelly - (Ța Katia!)) și din cele mai deosebite structuri sociale - scriitori, actori, politicieni, medici, într-un context larg al conjuncturii politice (istorice) în care se afla țara și mai ales având în vedere bătălia internă și externă, a românilor din țară ca și a celor de dincolo de fruntariile României, pentru unire, fac dintr-odată posibilă o nouă ipoteză asupra prezenței lui Caragiale la Berlin („o prezentăm, în consecință - precizează autoarea - doar ca pe o ipoteză”), asupra finalului de viață al scriitorului, dând o altă (majoră) justificare deciziei acestuia de a părăsi Bucureștiul și de a restabili, eventual în Transilvania (la Brașov, Sibiu sau Cluj - proiect eșuat din motive neelucidate încă), ori în Europa (cum s-a și întâmplat), la Berlin, deci în inima continentului unde putea juca un rol pe „frontul din umbră” al acestei cauze, într-un punct nodal de împletire a itelor unui război de culise dus de diplomația internațională. Căci motivarea pe care au dat-o un Șerban Cioculescu sau Silviu Iosifescu, anume că prezența în capitala Germaniei ar fi fost una de ordin pur pragmatic, rezultând din „apetența pentru

civilizația materială avansată”, a dramaturgului, este destul de... puțin (plauzibilă) convingătoare, și nici atât cea prezentată de fiica scriitorului, care credea că l-a determinat „pasiunea recunoscută a lui Caragiale pentru muzică, în general și pentru Beethoven în special”. Pornind deci de la insatisfacția acestor explicații... minore, Georgeta Ene lecturează corespondența lui Caragiale (atâta câtă s-a publicat dintr-un corpuscul ce se bănuiește a fi mult mai mare), cu alți ochi, fiind atentă și căutând a lega firele relațiilor amicale sau politice ale scriitorului cu lumea din jur, altfel decât s-a făcut până acum, adică mergând la dedesubturile posibile ale acestora (nu puține dintre epistolele dovedindu-se a fi cifrate) și deodată se relevă câteva chestiuni ce conduc obligatoriu la ipoteza că marele scriitor, fără îndoială jignit la București prin refuzul unor premii academice meritate, prin cabala organizată în jurul unor reprezentații cu piesele sale la Național, prin presiunile exercitate asupra sa ca director al Teatrului Național forțându-i demisia, ca să nu mai vorbim de învinuirea de plagiat și de procesul împotriva lui Caion, etc. scârbit și plictisit de viață, refuzând a face parte din Societatea Scriitorilor Români dar acceptând calitatea de membru al Societății berarilor, era dispus, firește, să găsească o soluție de eliberare din atari hățișuri murdare și ea i se va oferi prin sugestia (din partea, cui, Georgeta Ene nu poate preciza, deocamdată?!) de a părăsi țara și de a se angaja în sprijinirea conspirativă a acțiunilor de pregătire a Unirii, ce va surveni în 1918 („dramaturgul a avut de jucat un rol - și nu minor - pe «frontul din umbră» pro-unionist”), la care va marșa: „A plecat din România în toamna lui 1904, mândrit și ostracizat de potențaii zilei și de un dușman învederat, poate și cu o însărcinare specială «din înaltă poruncă», spre a-și servi neamul și țara pe care niciodată nu le-a confundat cu politicienii care, temporar, și uneori nefast, i-au condus destinele”. Odată acceptată ipoteza, explicațiile pentru mulțimea semnelor de întrebare legate de activitatea sa din perioada berlineză, vin ca de la sine, pârând plauzibile și normale. „De ce ar fi cultivat - zice Georgeta Ene - și încă cu sărg! - Caragiale, dacă era doar un «simplu burghez tabietliu», așezat la Berlin pentru a-și asigura maximum de confort, toate aceste cercuri studențești din străinătate, implicate responsabil în lupta pentru afirmarea drepturilor minorităților din monarhia austro-ungară?”, „cum se poate explica participarea dramaturgului la o întâlnire semiconspirativă în care se alegeau organele de conducere ale societății «Fetru Maior», alături de un membru marcant al P.N.R., memorandistul Vasile Lucaciu?” Și așa mai departe. Chestiunea însă este: cine l-a putut determina pe Caragiale să adopte o asemenea ipostază? Georgeta Ene sugerează prost persoana lui Take Ionescu, ministru în guvernul conservator la acea dată (1904), cu care dramaturgul se afla în relații foarte apropiate. Și dacă este așa, atunci se explică limpede, pe aceeași direcție a misiunii conspirative a lui Caragiale, întâlnirea acestuia (inexplicabilă altfel) cu șeful Partidului Conservator, P.P. Carp, la Eeimar, în 1905, unul dintre partizanii, de altfel, ai tratatului de aderare a României la Tripla-Alianță; și tot astfel, angajarea cu atâta zel în campania electorală a lui Take Ionescu din 1908, în rândurile Partidului conservator-democrat pe care acesta îl conduce, persoana căreia i se adresează constant în scrisori cu sintagma: „un soldat devotat”, iscăbind.